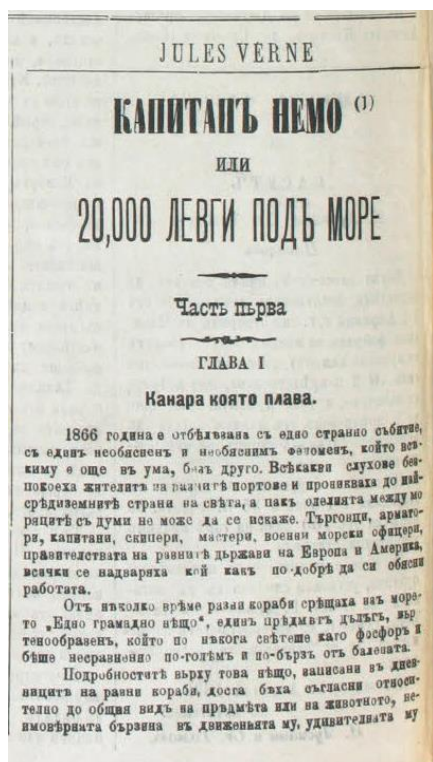

ЗА НЕОБХОДИМОСТТА ОТ НОВ ПРЕВОД НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК НА РОМАНА „КАПИТАН НЕМО” ОТ ЖУЛ ВЕРН

По случай 125 г. от първото българско издание на „Капитан Немо”

Според статистиката на ЮНЕСКО Жул Верн е вторият в света автор, произведенията на който се превеждат най-често [1], а едно от най-прочутите му произведения е романът „Капитан Немо” [2]. Българите научават за Ж. Верн още през 1873-1875 г. [3, с. 184, 190], но за пръв път негова книга е издадена у нас през 1880 г. - „Пътувание около света в 80 дни” [4]. Оттогава до наши дни на български език са преведени около 56 заглавия на книги от Ж. Верн и отпечатани в 154 издания [5]. От тях **най-голям дял имат изданията на романа „Капитан Немо” - 16** [6].

Появяването на първия български превод на романа „Капитан Немо” е свързано с неизвестна досега загадка около издаването на друг популярен роман на Жул Верн - „Михаил Строгов”. На 1 август 1893 г. [7] пловдивският вестник „Балканска зора” помества съобщението: „Когато се готвехме да печатаме в подлистник **МИХАИЛ СТРОГОВ**, както се обещавахме на читателите си, научихме, че този роман е издаден на български език. Принудени сме прочее да се откажем от обнародването на **Михаил Строгов** и да почнем, след някой ден, печатанието на 20,000 **МИЛИ ПОД МОРЕ**, романът който занимава най-първото място в съчиненията на Жюл Верна” [8]. Според националната ни библиография обаче първото издание на романа „Михаил Строгов” е от 1928-1929 г. [9, с. 374]. От друга страна, при проучване в следосвобожденската периодика попаднах на факта, че във вестник „Българин” е поместено съобщение за този роман, подписано на 20 ноември 1881 г. в Русе от **преводача М. В. Чокойев** [10]. Засега не мога да изясня дали през 1881 г. наистина е пуснат в продажба превод на романа „Михаил Строгов”, останал неизвестен до наши дни, но е факт, че 12 години по-късно това сведение става причина на 18 август 1893 г. вестник „Балканска зора” да започне публикуването на превода на романа „Капитан Немо или 20 000 левги под море” [11].

Балканска зора (Пловдив), № 986, 18 авг. 1893, с. 2

(факсимиле).

В началото на октомври 1893 г. е поместено съобщение, че първата част на романа е издадена вече като книга и пусната в продажба [12], а през февруари следващата година за продан е обявена и втората част на романа [13]. Преводачът е Харитон Генадиев (1861-1914 г.) - основател и главен редактор на пловдивския вестник „Балканска зора”, автор на един българско-френски речник (1900 г.) и два френско-български речника (1909 и 1914 г.). Забележителен е фактът, че неговият превод на романа „Капитан Немо” има три издания (1893, 1919 и 1925 г.), пак той (Х.Г.) превежда още три Жул-Вернови романа - „Чанселор” (1895 г.), „Около месечината” (1919 г.) и „Тайнственият остров” (1921 г.).

Най-известен е преводът на „Капитан Немо” от юриста и писател Константин Константинов (1890–1970 г.) - 1955, 1964, 1970, 1977, 1979, 1984, 1991 и 2015 г., т.е. **половината от всички досегашни български издания**. Шест от тези издания (без 1991 и 2015 г., за които не са публикувани сведения за тиража) са отпечатани в общо 340 430 екз., а само през периода 1977–1984 г. три от изданията достигат **средно по 80 000 екз.!** След 1990 г. романът „Капитан Немо” е издаден четири пъти: два пъти – преводът на К. Константинов (1991 и 2015 г.), и по един път преводите на Гергана Иванова (2007 г.) и Гергана Соколова (2016 г.), като според мен тези две издания са на един преводач, макар това да не е отбелязано в библиографското каре на изданието от 2016 г. [14].

Въпреки безспорно силният интерес на българските читатели към творчеството на Жул Верн и особено към романа му „Капитан Немо”, не успях да открия нито една публикация, посветена специално на българската история на този роман, респ. на евентуални проблеми на двата най-разпространени превода от средата на миналия век до наши дни. Разбира се, интернет гъмжи от нашенски писания за Жул Верн, съчинени предимно през последните 10-15 години с изпитания компилативен метод „копи-пейст”, но не успях да издирия що-годе критичен прочит на българската следа в издаването на Жул-Верновите произведения и особено - на най-известния му роман. Неотдавна обосновах незавидното състояние на българските преводи на романа „Дунавският лоцман” и скръбната изостаналост на знанията на наши автори за българската следа в неговата история [15], [16], [17], а състоянието на двата най-разпространени съвременни превода на романа „Капитан Немо” е **ОЩЕ ПО-НЕПРИЯТНО**. По-нататък обосновавам тази неласкава констатация, във връзка с която правя следните уговорки:

- за основа на анализа приемам двата най-разпространени съвременни превода: на К. Константинов от 1991 г. [6.13] и на Гергана Иванова от 2007 г. [6.14];

Корица на българското издание на романа „Капитан Немо”, прев. Константин Константинов, 1991 г.

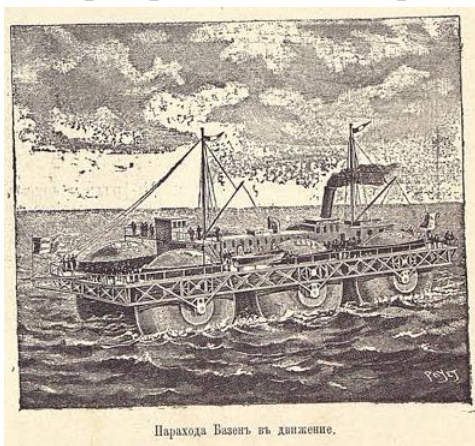
Корица на българското издание на романа „Капитан Немо”, прев. Гергана Иванова, 2007 г.

- за сравнение използвам: електронна версия на френския текст [18], висококвалифициран съвременен английски превод с **изключително богат справочен апарат (400 подробни бележки)** от 1998 г. [19], съвременна електронна версия на немски превод [20];

- изрично уточнявам, че не коментирам художествените качества на превода и засягам изключително въпроси, свързани с адекватност на превода от гледище на техническата терминология, историята на науката и техниката и морската история. Освен това безсмислено е да представям всички подобни въпроси, защото това би означавало да напиша отделна книга със стотина страници. По-подробно разглеждам превода на глави XI, XII и XIII от първата част на романа, свързани с технически сведения за подводницата „Наутилус”, както и някои случаи от останалата част на романа.

Грешни или неточни преводи на научно-технически термини и текстове

1. „три дървени кораба с колела” [6.13, с. 9], [6.14, с. 10], а френският текст е „troi navires en bois et à roues” [18, с. 15]. Морски специалисти и без знания по френски положително ще се досетят, че става дума за **колесни** дървени кораби (параходи с **гребни** колела), но какво ли ще си представят други читатели? Например **кораб с колела** е спуснатият на вода през 1896 г. във Франция параход „Ernest Bazin”, но той е единична конструкция и не намира приложение в корабостроенето.

Парахода Базенъ въ движение.

Параходът с колела „Ernest Bazin”. – Светлина,

1896, № 8, с. 121.

2. „вместимост 1162 тона” [6.13, с. 9], „вместимост хиляда сто шестдесет и два тона” [6.14, с. 10]. Напълно разбираемо е, че при този текст дори морски специалисти ще си мислят, че корабът приема товар 1162 тона, като един тон е равен на **1000 кг маса**. Но френският текст е „jauge de onze cent soixante-deux tonneaux”, а това е нещо съвсем друго.

2.1. Преди всичко за читателите, склонни да преувеличават възможностите на компютърните преводачи и да им се доверяват, дръзвам да твърдя, че **компютърът не може да замени човека в тази област**. Това е отделна тема и тук ще дам само един пример за нея. Според Гугъл-преводача споменатият френски текст на български език гласи ... „габарит от единадесет сто шестдесет и две бъчви”. При това преводът е от един от най-разпространените западноевропейски езици...

2.2. Терминът **jauge** означава „**регистрова** вместимост” [21]. От историята на морската метрология е известно, че през 1854 г. британският парламент въвежда удобна за практиката методика за изчисляването на потенциално печелившата вместимост на кораба (предложението на Джордж Мурсъм), като приема известния Merchant Shipping Act 1854. И тъй като същността на тази методика е определянето на вътрешното пространство на кораба, т.е. изчисляването на **ОБЕМ**, тогава въвеждат и специфичната морска мерна единица **регистров тон, чиято физическа същност обаче е пространство, а не маса!** Към 1854 г. във Великобритания са регистрирани търговски кораби с обща товароподемност около 3,7 млн. тона, чиято обща вместимост според методиката на Мурсъм била 363 412 456 куб. фута. Когато разделили двете числа, получили, че 98,22 куб. фута вместимост (**обем!**) отговарят на един тон товароподемност (**маса!**). Така полученото емпирично число закръглили на **100 куб. фута**, който пък отговаря на **2,83 куб. м** [22]. Според френската Уикипедия, **терминът jauge** означава **18 понятия** от различни области на знанието. Конкретно в морската техника описва понятието **регистрова** вместимост, която е брутна и нетна.

През 1863 г. във Франция възлагат на комисия да подготви препоръки, по които въвеждат методиката на Мурсъм за измерването на кораба, САЩ и Дания правят това съответно през 1865 и 1867 г., към 1885 г. всички морски нации в Европа, Русия и Япония са въвели вече британската методика [23, с. 21]. Когато Ж. Верн подготвя ръкописа на романа „Капитан Немо” в края на 60-те години на XIX в., той положително е знаел, че Франция прилага вече новия начин на измерване на корабите, но е пропуснал да направи необходимото уточнение за вида на вместимостта. От друга страна обаче, той използва мерната единица **tonneaux**, а българските преводачи (КК и ГИ) не са обърнали внимание, че този термин също описва различни понятия. Едното от тях наистина е общоприетото понятие за единица маса (1000 кг). Притежавам френско-български речник от 1928 г. и той предлага значенията на още няколко

понятия, между които и морското: „**tonneau de jauge international 2 м. к. 83**” (подч., ИА) [24, с. 640], сиреч – 2,83 куб. м., т.е. **регистров тон**.

В заключение твърдя, че изразът „jauge de onze cent soixante-deux tonneaux” трябва да се преведе „**регистрова** вместимост хиляда сто шестдесет и два **рег.** тона”.

2.3. И едно **редакционно уточнение**. Типично за стила на Ж. Верн е това, че често пъти той изписва числата с думи вместо с цифри. Това е досадно за читателя, а при **голям обем на книгата – допълнителен безсмислен разход на хартия за издателя (особено пък при голям тираж)**. Според мен целесъобразно е в българския превод числата да се изписват с цифри, но е редно тези и други подобни намеси в оригиналния френски текст, които не променят същността му, да бъдат обяснявани от преводача или редактора в приложение към изданието.

3. „Водата стигала до 6,70 метра над дъното” [6.13, с. 9], „Дъното му достигало дълбочина шест метра и седемдесет сантиметра” [6.14, с. 12]. Френският текст е „Son **tirant d’eau** était alors de six mètres soixante-dix centimètres” [18, с. 16] и означава всъщност: „Тогава **газенето** му достигало шест метра и седемдесет сантиметра” [25].

4. „специалния кей в Бруклин” [6.13, с. 15], „бруклинския специален кей” [6.14, с. 12]. Според френския текст – „le pier de Brooklyn” [18, с. 32], т.е. „Бруклинския пирс”.

5. „регулатори” [6.14, с. 26], а френският текст е „tiroirs” [18, с. 43], т.е. пароразпределители.

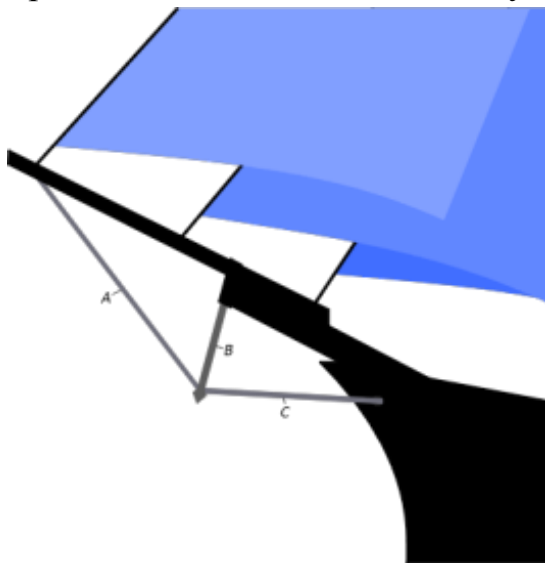
6. „Дългите хоризонтални бутала изстенаха и тласнаха колената на вала” [6.13, с. 19], „Дългите хоризонтални бутала се задвижиха и тласнаха лостовете на вала” [6.14, с. 26]. Ж. Верн е написал: „Les longs pistons horizontaux gémissaient et poussaient les **bielles** de l’arbre” [18, с. 43], т.е. „Дългите хоризонтални бутала изстенаха и тласнаха **мотовилките**”

7. „Разклоненото витло заудря вълните с растяща скорост...” [6.13, с. 19], „Витлата заудряха вълните с нарастваща бързина...” [6.14, с. 26]. Френският текст е „**Les branches de l’hélice** battirent les flots avec une rapidité croissant” [18, с. 43], т.е. „**Лопатките на винта** заудряха вълните с нарастваща скорост...”

8. „ще се настаня на носа **под бушприта**” [6.13, с. 34], „ще заема място на носа **под бонпреса** [6.14, с. 48]. Френският текст е „je vais m’installer **sur les sous-barbes de beaupré**” [18, с. 48].

8.1. Предлогът **sur** означава **върху, на** (нещо отгоре), но не и под нещо. А и без знания по френски логично мислещ читател е невъзможно да си представи къде и как едрият канадец Нед Ланд би се разположил удобно и стабилно **под** (?) бушприта, респ. бонпреса, за да стреля оттам с харпун по „Наутилус”.

8.2. За термина „бонпрес” преводачът (ГИ) е добавил пояснителната бележка: „полегато поставена предна мачта на кораб” [6.14, с. 48]. Тя удивително прилича на бележка от френско-руски речник [26], но в него това обяснение е дадено за термина *beauprés*, докато Ж. Верн е използвал *sous-barbes de beauprés*. Най-после, чрез многоезичен морски речник, установих, че *sous-barbes de beauprés* на английски е *bobstays* [27] и в приложения ясен чертеж загадъчната част от рангоута на кораба е означена с буквата „С” [28]. Изключено е обаче китоловецът Нед Ланд да се е настанил тъкмо там, за да стреля с харпун по „Наутилус”... Дано не се лъжа, но според наш морски тълковен речник тази част се нарича **мартинбакцаг** – „въже от неподвижния такелаж, прокарано от нока на мартингика към бордовете на кораба” [29, с. 206], а в приложения чертеж мартингик е частта, означена с буквата „В”.

<https://en.wikipedia.org/wiki/Bobstay>

9. „хидрометърът” [6.13, с. 67], [6.14, с. 92], но френският текст е „l’hygromètre” [18, с. 180], т.е. „хидрометърът” - уред, който измерва относителната влажност на въздуха.

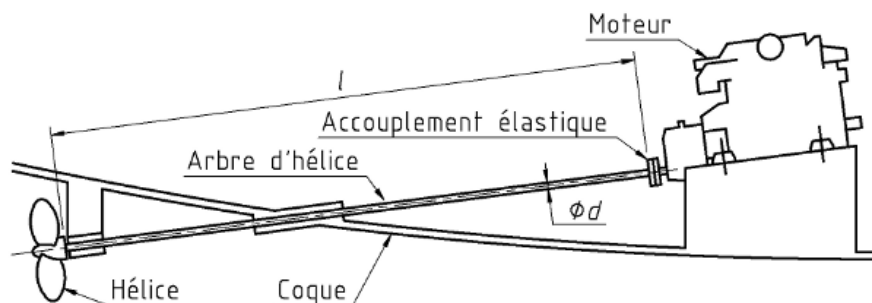
10. „електродвигателна сила” [6.13, с. 68], [6.14, с. 95], но френският текст е „force électromotrice” [18, с. 184], т.е. „електродвижеща сила”.

11. „витлото на **лока**” [6.13, с. 69], [6.14, с. 96], но френският текст е „l’hélice du **loch**” [18, с. 187], т.е. „витлото на **лага**”.

12. „непромокаеми прегради” [6.14, с. 97], френски текст „cloisons étanches” [18, с. 188], т.е. „водоплътни прегради”.

13. „придават движение на витлото. Витлото, с диаметър шест метра и **дължина** седем метра и половина” [6.13, с. 70], „задвигват витлото. Неговият диаметър е шест метра, а **дължината** – седем метра и половина” [6.14, с. 98]. Френският текст е „transmettent le mouvement à l’arbre de l’hélice. Celle-ci, dont le diamètre est de six mètres et **le pas** de sept mètres cinquante” [18, с. 193] и означава „предават движението на гребния вал. Гребният винт, чийто диаметър е шест метра и **стъпката** – седем метра и половина”.

13.1. Терминът „arbre de l’hélice” на български е „гребен вал”, а не „витло”, както приемат двамата преводачи (КК и ГИ). Приложеният чертеж ясно показва, че „arbre de l’hélice” и „hélice” са две **различни** части на корабния валопровод.

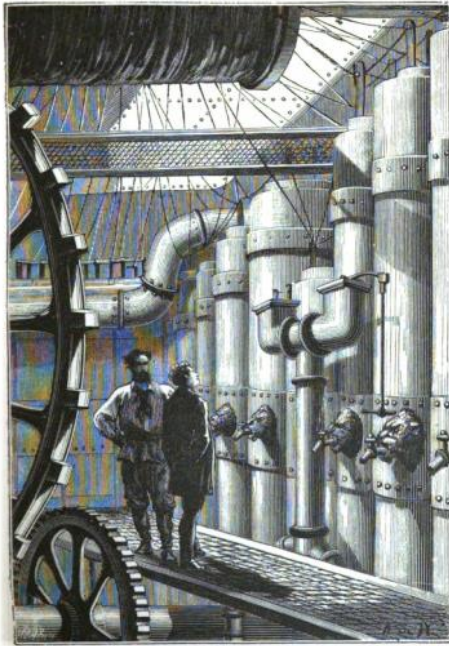

http://eleydet.free.fr/BTS/exercices/mecanique/rdm/deform_torsion/torsion_1.png

13.2. Съвсем груба грешка е да се превежда терминът „pas” (стъпка) като „дължина”, макар че по същество тя (стъпката) е вид дължина.

14. „Витлото [...] може да прави до сто и двадесет оборота в секунда ...” [6.13, с. 71], „Неговият диаметър (на гребния винт, И.А.) [...] и достига до двадесет оборота в секунда.” [6.14, с. 98] – Текстът на Ж. Верн е „jusqu’à cent vingt tours par seconde.” [18, с. 192], т.е. „до сто и двадесет оборота в секунда”, но авторът положително е допуснал **грешка в мерната единица**, защото 120 об/сек съответства на технически нереалистичните обороти на гребен винт както тогава, така и днес 7200 об/мин, а 20 об/сек са очевидна грешка на втория превод.

The Engine-room of the Nautilus.—Page 66.

Машинното отделение на „Наутилус”. –

<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=njp.32101003143730;view=2up;seq=10> (с.88)

15. „Наутилус” има два корпуса [...], които му придават необикновена **издръжливост**” [6.13, с. 73], „Наутилус” се състои от два корпуса [...], които му дават изключителна **здравина**” [6.14, с. 100], френският текст е „Le Nautilus se compose de deux coques [...] qui lui donnent une **rigidité** extrême” [18, с. 196-197]. Въз основа на подтекста за препоръчване е френският термин **rigidité** да се преведе като **коравина**, защото става дума за това, че благодарение на двойния корпус на подводницата той притежава по-голяма коравина, т.е. свойството да се съпротивлява срещу деформиране под въздействието на външни сили.

16. „стеблото на витлото” [6.13, с. 76], „стъбловидната част на витлото му” [6.14, с. 105], а според френския оригинал – arbre d’hélice [18, с. 207], т.е. гребния вал (виж и чертежа в т.14.1 по-горе).

17. „Площта от Земяното кълбо [...] квадратни милиметра” [6.14, с. 106], а във френския оригинал е „La portion du globe terrestre [...] **myriamètres carrés**” [18, с. 210], т.е. „Площта от Земяното кълбо [...] квадратни мириаметра”, но преводачът или редакторът следва да постави забележка, че 1 мириаметър е равен на 10 000 метра. Това е излязла от употреба мерна единица, въведена по време на Френската революция 1789-1799 г. [30].

18. „Est in Carpathio Neptuni gurgite Vates **Goeruleus**” [6.13, с. 192], „Est in Carpathio Neptuni gurgite vates **Coeruleus** Proteus ...” [6.14, с. 261],

като и в двата превода на български език, въпреки разликите в латинския текст, той е преведен еднакво като „Има в Карпатско море един Нептунов гадател”. Латинският текст във френското издание е „Est in Carpathio Neptuni gurgite vates **Caeruleus Proteus ...**” Това е откъс от книга 4 на поемата „Георгики” на древноримския поет Вергилий. Не разполагам с официален български превод, но латинският текст показва следното:

18.1. И в двете български издания на романа са допуснати грешки при отпечатването на латинския текст, които са по-съществени в превода на К. Константинов.

18.2. Думата Carpathio е преведена като Карпатско море, докато тя означава остров Карпатос (от групата на Додеканезите в Бяло море).

18.3. И в двете български издания в превода липсва фигурата на Протей – древногръцки морски бог.

19. „кормило, откъснато от **колелото**” [6.13, с. 201], [6.14, с. 273]. Френският текст е „son gouvernail séparé de **l'étambot**” [18, с. 587], сиреч – „кормилото му, откъснато от **ахтерщевена**”

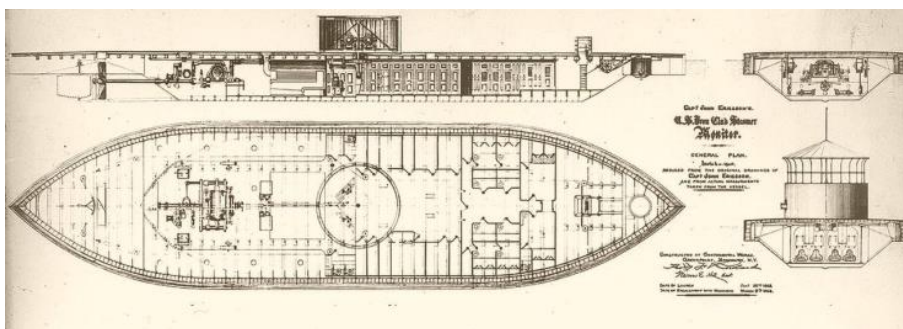
20. „Само трептенията на витлото” [6.13, с. 206]; „Само ударите на витлото” [6.14, с. 280]. Френският текст е „Les frémissements de l'hélice” [18, с. 602] и поради това препоръчвам превода „вибрациите от винта”.

21. „След това витлото бе засилено до крайност и неговото четворно разклонение зацепи водата с неопишуема сила” [6.13, с. 229], „После витлото бе задвижено максимално бързо и неговото четворно разклонение запори водата с неопишуема сила” [6.14, с. 310]. Френският текст е „Puis, l'hélice fut portée à son maximum de vitesse, et sa quadruple branche battit les flots avec une indescriptible violence” [18, с. 672], т.е. „После на гребния винт бяха зададени максимални обороти и четирите му лопатки зацепиха водата с неопишуема сила”

И в двете български издания на „Капитан Немо” [6.13], [6.14]. ЛИПСВАТ ТЕКСТОВЕ от френския оригинал на романа

При сравнителните анализи на текстове, в които установих несполучливи преводи на технически термини, както и други неточности в превода, констатирах, че **на редица места има непреведени на български език френски текстове**. Дали причините за това са пропуски поради недоглеждане на преводача и съответния редактор, или пък преводачът съзнателно не е превел текста поради някаква трудност, е безразлично за читателя. **Крайният резултат е непълен превод.**

1. [6.13, с. 11, р. 8 отд.], [6.14, с. 15, р. 15] „предположението за подводен **кораб**”. Френският текст е „l’hypothèse d’un Monitor sous-marin” [18, с. 24], т.е. „предположението за подводен **„Монитор”**”. Двамата преводачи пропускат името на известен в морската история кораб от времето на събитията в романа, т.к. положително са нямали представа за значението на този кораб в развитието на военното корабостроене в света. В конкретния случай обаче те е трябвало да добавят и съответна обяснителна бележка под черта. Става дума за първия брониран американски кораб (построен 1862 г.) [31].

Чертеж на USS

„Monitor”, 1862 г. -

https://en.wikipedia.org/wiki/USS_Monitor#/media/File:USS_Monitor_plans.jpg

2. [6.14, с. 15, абз. 3] „двухтомна творба, озаглавена”, а френският текст е „ouvrage in-quarto en deux volumes intitulé”, т.е. „двухтомна творба ин-кварто, озаглавена”. Форматът ин-кварто в книгоиздаването е различен в отделни страни, но през XVII-XVIII в. във Франция е възприет размерът 210 x 297 мм, т.е. известният днес формат А 4 [32].

3. [6.14, с. 86, абз. 1 отд.] В този абзац на две места **липсва текст в обем десетина реда**. За да имат представа читателите за осакатяването на Жул-Верновия текст, прилагам **липсващите** редове, които цитирам по превода [6.13, с. 62]: „от Омир до Виктор Юго, от Ксенофон до Мишле и от Рабле до Жорж Санд. [...] заемаха толкова място, колкото и съчиненията по естествена история, и аз разбрах, че капитанът се занимаваше най-много с тях. Тук видях целия Хумболд, целия Араго, трудовете на Фуко, на Анри Сен Клер Дьовил, на Шаал, на Милн Едуардс, на Катрьофаж, на Тиндал, на Фарадей, на Бертело, на абат Секки, на Петерман, на майор Мори, на Агасис и др., Записки на Академията на науките, бюлетини на различни географски дружества и т.н., и на лично място двата тома, които може би ми бяха спечелили сравнително милостив прием от капитан Немо.” Докато в този текст писателите и част от учените

са все пак известни от средното училище, друга част от учените не са популярни и за тях в превода би трябвало да се добавят кратки обяснителни бележки под черта. Например за: Дъовил - френски физико-химик (внедрява първия индустриален метод за добив на алуминий), Мишел Шал - френски математик и историк на математиката, Анри Милн-Едуардс - френски зоолог, Джон Тиндал - ирландски физик, абат Анджело Секки - италиански свещеник и астроном, Август Петерман - немски картограф и океанограф, Луи Агасис – швейцарски естественик, един от основоположниците на глациологията.

4. [6.14, с. 88] Между второто и третото изречение на втория абзац липсват **над 10 непреведени реда**, представлящи произведенията на известни художници.

5. [6.14, с. 89] Между втория и третия абзац липсват три реда, непреведени от френското издание.

6. [6.14, с. 97] Преди първия абзац липсват **14 непреведени реда** от абз. 1 на с. 188 на френското издание.

7. „някаква система от непознати лостове” [6.13, с. 71, р. 8 отд.], „тази непозната система от лостове” [6.14, с. 99, р. 2]. Към този текст във френското издание има препратка от четири реда на Жул Верн под черта [18, с. 193], които не са преведени на български език.

8. [6.14, с. 104] В този абзац **не са преведени четири реда** от френското издание [18, с. 206, р. 3-5].

Това обаче са непреведени текстове изключително от четири глави, а дали останалите са изцяло преведени? Дръзвам силно да се съмнявам! Само един пример от глава IV на втората част на романа: [6.13, с. 178], [6.14, с. 241]. И в двата превода на български (К. Константинов и Г. Иванова), в абзаца, съдържащ името на арабския учен Идриси (в преводите отпечатано грешно Едризи, респ. Едриси), не е преведено последното изречение от този абзац във френското издание: „En effet, telle est l’opinion qui se trouve dans Arrien, Agatharchide et Artémidore” [18, с. 512]. Обикновено някои преводачи практикуват този подход, когато преводът на конкретен текст ги затруднява, а общият обем на превода е голям и трудно се контролира пълнотата му. В конкретния случай вероятно трудността е преводът на трите имена:

8.1. Arrien, който е всъщност Arrian, т.е. Флавий Ариан - древногръцки историк, философ и политик. Автор е на труда „Обиколка на Черно море” - <http://ald-bg.narod.ru/biblioteka/anticni/ArianObhodEvksPont.htm>

8.2. Agatharchide, т.е. Агатархид – древногръцки историк, географ и философ. Автор е на петтомния труд „За Еритрейско море” –

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B3%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B4>

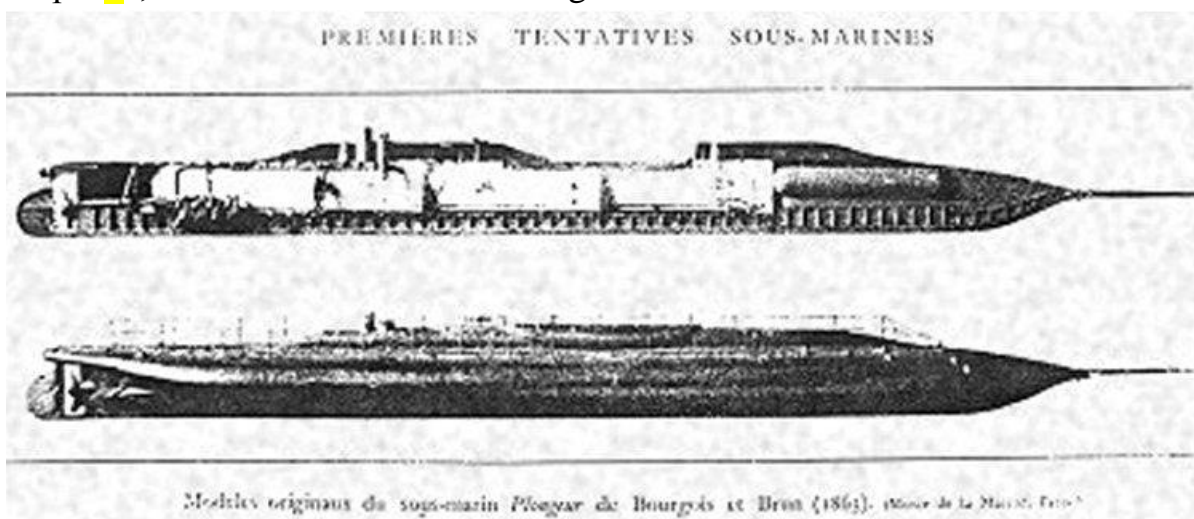
8.3. Artémidore, т.е. Артемидор – древногръцки тълкувател на сънища и гадател.

Необходимо е правилно изписване на имената на личности, географски обекти, плавателни съдове

Става дума най-вече за имена, които не са от френски произход и в българската литература е **възприето вече друго** изписване. Например:

1. „Калкутското и Бърнахското параходно дружество” [6.13, с. 6, р. 5], „Параходното дружество на Калкута и Бърнах” [6.14, с. 6, абз. 4]. Френският текст е Calcutta and Burnach Steam Navigation Company [18, с. 8, р. 8-9], но в него е допусната нелепа печатна грешка и думата Burnach е всъщност **Burmah**, сиреч Бирма (днес Мианмар) [33], т.е. Жул Верн споменава известната по онова време компания Calcutta and **Burmah** Steam Navigation Company (днес – British India Steam Navigation) [34], [35]. Тя е основана през 1856 г. и наистина притежава споменатия в романа винтов параход „Губернатор Хигинсън” [36], [37]. Поради това препоръчвам превода: Калкутското и Бирманско параходно дружество. Формата „Калкутското и Бирманското параходно дружество” би била неправилна, защото **не става дума за две** дружества, а само за едно.

2. Капитан Фарагут [6.13, с.14], [6.14, с.20] е всъщност капитан Фарагът, защото е англичанин Faragut.

Френската подводница „Plongeur” (1863 г.), смятана за прототип, който Жул Верн използва за описанието на подводницата „Nautilus” в романа „Капитан Немо” - [https://fr.wikipedia.org/wiki/Plongeur_\(sous-marin\)](https://fr.wikipedia.org/wiki/Plongeur_(sous-marin))

3. Левитан [6.13, с. 20], [6.14, с. 27] е библейското морско чудовище Левиатан (споменато във Ветхия завет – Псалтир и Книга на пророк Исаия).

4. Еремберг [6.13, с. 82], [6.14, с. 112]. Във френското издание наистина е написано Erhemberg [18, с. 222], но е допусната грешка (авторска или печатна?). Става дума всъщност за Кристиан Готфрид Еренберг (Ehrenberg) – немски зоолог, микробиолог, еколог и геолог [38]. При подобен случай за препоръчване е в текста на превода да се напише правилното име, а преводачът да добави под черта обяснителна бележка.

5. „англичаните Филипс Колс и Бърлей” [6.13, с. 90], [6.14, с. 124]. Текстът във френското издание е „les Anglais Philippe Coles et Burley” [18, с. 250] и при първото лице става дума за Каупър Фипс Коулз (Cowper Phipps Coles) - британски инженер, флотски офицер и изобретател [39], а за Бърли са ми известни само предположения.

7. „австрийския химик Лениброк” [6.13, с. 92], [6.14, с. 125]. Във френското издание името е отпечатано Leniebroek [18, с. 251], т.е. Лениброк, защото в немския език дифтонгът „ое” отговаря фонетично на умлаута „ö”.

8. „вулкани, най-висок от които е Муна Реа” [6.13, с. 106], [6.14, с. 143]. Френският текст е „volcans que domine le Mauna-Kea” [18, с. 293], но след като на тази страница в романа е споменат вулкан на Хавайските острови, то очевидно става дума за Мауна Кеа (Mauna Kea) [40].

9. „гръцки лекар, живял преди Галиен” [6.13, с. 106], [6.14, с. 144]. Във френското издание името Галиен е отпечатано Gallien [18, с. 294], понастоящем французите го изписват Galien, но на български от десетилетия е известен като Гален.

10. Дорбини [6.13, с. 107], [6.14, с. 145], а във френското издание - d’Orbigny [18, с. 295], сиреч става дума за Алсид д’Орбини - френски естествовик.

11. Брюни Дантракасто [6.13, с. 113], Брюни Антракасто [6.14, с. 152]. Във френското издание - Bruni d’Entrecasteaux [18, с. 312], сиреч - Брюни д`Антрекасто [42].

12. „планините Арфалакс” (на остров Нова Гвинея, И.А.) [6.13, с. 118, абз. 4], [6.14, с. 159, абз. 3]. Във френското издание - monts Arfalxs [18, с. 327], т.е. става дума за планината Арфак [43].

13. [6.13, с. 118, абз. 4], [6.14, с. 159, абз. 3] Този абзац и в двете български издания е пълен с португалски, испански, френски, нидерландски и британски имена, преведени на български комай

единствено по правилата на транскрипцията от френски на български и без да се отчита установената в българската литература практика. Известна представа за преводаческата бъркотия дава приложената таблица:

№ п/р	Български превод (КК, ГИ)	Текст във френското издание	Пълно име на ориг. език	Препоръка за превод	Народност
1.1	Франсиско Серан (КК)	Francisco Serrano	Francisco Serrão	Франсишку Серан	португалец
1.2.	Франциско Серано (ГИ)				
2.1	Жозе де Менезес (КК)	José de Menesès	Jorge de Meneses	Жоржи ди Менезиш	португалец
2.2	Хосе де Мензес (ГИ)				
3	Алвар де Сааведра	Alvar de Saavedra	Álvaro de Saavedra Cerón	Алваро де Сааведра	испанец
4.1	Жуиго Ормес (КК)	Juigo Ortez	Yñigo Ortiz de Retes	Иниго Ортис	испанец
4.2	Жуиго Ормес (ГИ)				
5	Шутен	Shouten	Willem Corneliszoon Schouten	Схаутен	холандец
6	Никола Срюик	Nicolas Sruick	Nicolaas Struyck	Николас Стройк (?)	холандец
7.1	Дармие (КК)	Dampier	William Dampier	Демпиър	англичанин
7.2	ГИ не е превела това име				
8	Фюмел	Fumel	William Funnell	Фанъл	англичанин
9	Картъоре	Carteret	Philip Carteret	Картерет	англичанин
10.1	Мак Клюе (КК)	Mac Cluer	John McClure	Маклюър	шотландец
10.2	Макклуер (ГИ)				
11.1	Дантракасто (КК)	d'Entrecasteaux	Antoine Reymond Joseph de Bruni d'Entrecasteaux	д`Антрекасто	французин
11.2	Антракасто (ГИ)				
12.1	Дюперей (КК)	Duperrey	Louis Isidore Duperrey	Дюпере	французин
12.2	Дюпери (ГИ)				

14. „протока Кумберланд” [6.13, с. 119], [6.14, с. 160], френски текст „le passage de Cumberland” [18, с. 331], т.е. протока Къмбърланд

15. „капитан Фитц Рой” [6.13, с. 57], „капитан Фиц Рой” [6.14, с. 211], френски текст capitaine Fitz-Roy [18, с. 440], сиреч капитан Фицрой.

16. Х. С. Сир [6.13, с. 160], [6.14, с. 216]. Това **английско** име се изписва Н. С. Sirt [18, с. 450], но без съкращенията е Henry **Charles** Sirt, а това означава, че в български превод формата му с инициални съкращения е Х. **Ч.** Сир.

17. „Англичанинът Персивал” [6.13, с. 161], [6.14, с. 217] е Robert Percival, т.е. фамилията му на български език е Пърсивал.

18. Васко да Гама [6.13, с. 174], [6.14, с. 234] е португалец и поради това собственото му име е Вашку.

19. „Арабинът Едризи” [6.13, с. 178], „Арабинът Едриси” [6.14, с. 241]. Френският текст е „L’Arabe Edrisi” [18, с. 512], но на български името на този прочут средновековен учен се пише Идриси (или ал-Идриси).

20. „615 година преди нашата ера Некао започнал прокопаването на канал” [6.13, с. 180], [6.14, с. 243]. Френският текст е „615 ans avant Jésus-Christ, **Necos** entreprit les travaux d’un canal alimenté” [18, с. 518], т.е. става дума за египетския фараон **Нехо II**, управлявал през периода 610 – 595 г. пр. н. е.” [44].

21. нос Матапат [6.14, с. 267] е всъщност нос Матапан.

22. Авенус [6.13, с. 202], [6.14, с. 274]. Във френското издание името е Avienus, т.е. това е латинският поет Авиен [45].

23. „Манен, италианският патриот” [6.13, с. 206], [6.14, с. 279]. Според френското издание текстът е „Manin, le patriote italien” [18, с. 601] и става дума за Даниеле Манин [46].

24. „Нюситлендските и Южнооркнейските острови” [6.13, с. 240], [6.14, с. 325-326]. Във френското издание текстът е „Îles New-Shetland et des Orkney du Sud” [18, с. 709], т.е. „Нюшетлъндските и Южните Оркнейски острови”. Днес Нюшетлъндските острови са известни като Южни Шетлъндски острови и във връзка с това преводачът следва да добави бележка под черта.

25. „земята Грахам” [6.13, с. 256], „Грахъм” [6.14, с. 347]. Текстът във френското издание е „la terre de Graham” [18, с. 755], сиреч – Земя на Греъм.

26. Сирус Филт [6.13, с. 295], [6.14, с. 397]. Според френското издание – Cyrus Field, т.е. Сайръс Фийлд – американски търговец, организираше и ръководише полагането на първия действащ презатлантически телеграфен кабел [47].

27. „залива Чезапа” [6.13, с. 297], [6.14, с. 401]. Според френското издание – „la baie de la Chesapeake” [18, с. 883], сиреч – залив Чесапийк.

28. „бреговете на Нова **Зембла**” [6.13, с. 305], [6.14, с. 411]. Този географски обект е всъщност архипелагът Нова **Земя**. Куриозната грешка положително се дължи на факта, че и двамата наши преводачи са превели буквално френския термин Nouvelle-**Zemble** [18, с. 907] ...

29. „островите Ферое и Лофоденските острови” [6.13, с. 309], „островите Ферое и Лофоден” [6.14, с. 416]. Френският текст е „les îles Feroë et Loffoden” [18, с. 918], т.е. Фарьорските острови и Лофотенските острови.

Бележки по бележките под черта в романа „Капитан Немо”

Текстът на романа е пълен с имена на личности, научни трудове, плавателни съдове, географски обекти, представители на флората и фауната, събития от историята и т.п. от древността до 60-те години на XIX в. Нерядко някои от тях са публикувани във френското издание с печатни грешки и подвеждат, ако читател реши да издирва допълнителни сведения. От друга страна, някои географски обекти са художествена измислица. Качеството на превода значително се подобрява, ако към него се приложат подходящи по количество и обем обяснителни бележки.

От прегледаните чуждестранни преводи на романа „Капитан Немо” най-приятно впечатление прави английският превод от 1998 г. [19], който освен текста на романа съдържа богат справочен апарат: история на написването на романа; обосновка за избора на френския текст, от който е направен превода, включително обяснение за преводаческа намеса в текста на грешно отпечатани имена на личности и географски обекти; богатата избрана библиография на публикации относно творчеството на Жул Верн, особено що се отнася до романа „Капитан Немо”; летопис на живота и делото на Жул Верн; **401 допълнителни бележки**, немалка част от които предлагат **подробни** обяснения.

В сравнение с очевидно професионално подготвеното английско издание на романа двата български превода, които тук са предмет на критично разглеждане, съдържат само **по около 70 съвсем кратки бележки**. В интерес на истината преводът на К. Константинов има и една

екстра – библиографското описание на френското издание, от което е направен преводът, докато преводът на Г. Иванова подхожда съвсем формално към това задължение, предлагайки на читателите само заглавието на романа ... Освен това, докато преводът на К. Константинов съдържа поне една от седемте авторски бележки на Ж. Верн, в превода на Г. Иванова те са „изчезнали”, по-точно казано – представени са за бележки на преводача или редактора.

Известна е мъдростта „Не съдете за книгата по корицата”. Доколкото ми е известно обаче, тя се използва единствено за случаите на противоречие между лошия външен вид и доброто съдържание. Съвременни български издания на романа „Капитан Немо” са пример обаче за неприятен обратен вариант, когато **лъскавият външен вид и високата цена на изданието съществено противоречат на качеството на превода.**

През 2020 г. ще се навършват 150 г. от първото френско издание на романа „Капитан Немо” в отделна книга. Дали дотогава ще се намери издател, който да предложи на българските читатели **най-после пълен и качествен** превод на български език, придружен от подходящи по обем обяснителни бележки, или ще продължи практиката от последните години на преиздаване на преводи с впечатляващи корици, но със съществени пропуски ...

Литература и бележки

1. List of most translated individual authors. –

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_most_translated_individual_authors#cite_note-UNESCO-2 (Актуализирано 5 ноем. 2018 г., посетено 3 дек. 2018 г.).

2. Vingt mille lieues sous les mers. –

https://fr.wikipedia.org/wiki/Vingt_mille_lieues_sous_les_mers (Актуализирано 2 ноем. 2018 г., посетено 3 дек. 2018 г.).

3. **Тилева, Виктория**. Българско печатарско дружество „Промишление“ в Цариград 1870-1885 = Bulgarian printing society „Promislenie“ in Constantinople 1870-1885. [Изследване]. С., НБКМ, 1985. 474 с.

4. **Верн, Жул**. Пътувание около света в 80 дни. Прев. И. С. София. Пловдив, София, Русчук, Хр. Г. Данов, 1880. 274 с.

5. Сведенията за произведенията на Жул Верн, издадени в България от 1880 г. досега, се обработени от мен и публикуват тук за пръв път. Докато броят на изданията 154 е точен, броят на преведените заглавия е ориентиран (около 56) по следната причина. Издирвайки сведения за българските преводи на Ж. Верн, установих шест заглавия, които не отговарят на нито едно френско заглавие на негово произведение. Тъй като това са стари и недостъпни за мен издания (1892, 1898, 1937, 1942, 1946 и

1948 г.), не мога да се запозная със съдържанието им, за да преценя към кой от следните три варианта принадлежат: а) издадени вече произведения; б) неиздадени все още произведения; в) части от неиздадени или издадени произведения.

6. **Български преводи на романа „Капитан Немо”** (съкращението НБКМ след библиографските описания означава, че те са направени по базата данни COBISS/OPAC на НБ „Св. Св. Кирил и Методий”- София):

6. 1. **Верн, Жюл.** Капитан Немо или 20000 левги под море. [Роман]. Ч. 1. Прев. от фр. Х. Генадиев. Пловдив, Х. Генадиев, [1893]. 211 с. – НБКМ.

Верн, Жюл. Капитан Немо или 20000 левги под море. [Роман]. Ч. 2. Прев. от фр. Х. Генадиев. Пловдив, Х. Генадиев, [1893]. 247 с. – НБКМ.

6. 2. **Верн, Жюл.** Капитан Немо или 20000 левги под морето. [Роман]. Ч. 1. [2. изд.]. Прев. от фр. Х. Генадиев. С., Хемус, [1919]. 277 с. – НБКМ.

Верн, Жюл. Капитан Немо или 20000 левги под морето. [Роман]. Ч. 2. [2. изд.]. Прев. от фр. Х. Генадиев. С., Хемус, [1919]. 247 с.– НБКМ.

6. 3. **Верн, Жюл.** Капитан Немо или 20000 левги под море. [Роман]. Ч. 1. [3. изд.]. Прев. от фр. Х. Генадиев. С., Хемус, 1925. 288 с. В кн. означено 2. изд. – НБКМ.

Верн, Жюл. Капитан Немо или 20000 левги под море. [Роман]. Ч. 2. [3. изд.]. Прев. от фр. Х. Генадиев. С., Хемус, 1927. 320 с. – НБКМ.

6. 4. **Верн, Жюл.** Капитан Немо. 20000 левги под море. [Роман]. Ч. 1. Прев. от ориг. Р. Шоселов, Н. Шивачев. С., библ. Отбор, 1941. 152 с. – НБКМ.

Верн, Жюл. Капитан Немо. 20000 левги под море. [Роман]. Ч. 2. [3. изд.]. Прев. от ориг. Р. Шоселов, Н. Шивачев. С., библ. Отбор, 1941. 144 с. Двете части изд. в обща кор. със самостоятелна пагинация – НБКМ.

6. 5. **Верн, Жул.** Капитан Немо. Прев. от попул. фр. изд. Стефко Николов. С., Книго-Лотос, 1946. 171 с. 5 000 тир. - НБКМ

6. 6. **Верн, Жул.** Капитан Немо. Прев. Илия Кипарисов. С., Книго-Лотос, [1948]. 440 с. 5 000 тир. – НБКМ

6. 7. **Верн, Жул.** Капитан Немо. [Роман]. [Със статия за авт. от Николай Дончев]. Прев. от фр. Константин Константинов. С., Нар. младеж, 1955. 492 с. 10 000 тир. – НБКМ

6. 8. **Верн, Жул.** Капитан Немо. [Роман]. За средна и горна училищна възраст. С послеслов от Николай Дончев. Прев. от фр. Константин Константинов. Илюстр. от Ньовил и Риу. 2. изд. С., Нар. младеж, 1964. 528 с., с ил. 30 100 тир.

6. 9. **Верн, Жул.** Капитан Немо. Роман [за юноши]. За средна и горна училищна възраст. [С послесл. Николай Дончев]. Прев. от фр. Константин Константинов. Илюстр. от Ньовил, Риу. 3. изд. Варна, Държ. изд., 1970. 524 с., с ил. 60 100 тир.

6. 10. **Верн, Жул.** Капитан Немо. Роман. Прев. от фр. Константин Константинов. Худ. Венелин Вълканов. [С послеслов от Веселин Радков] 4.изд. С., Отечество, 1977. 447 с., с ил. 80 115 тир.

6. 11. **Верн, Жул.** Капитан Немо. Роман. Прев. от фр. Константин Константинов. Худ. Венелин Вълканов. 5.изд. С., Отечество, 1979. 440 с., с ил. 80 115 тир. – НБКМ

6. 12. **Верн, Жул.** Капитан Немо. Роман [За юноши]. Прев. от фр. Константин Константинов. Худ. Александър Алексиев. [С послесл. от Николай Дончев]. 6. изд. С., Отечество, 1984. 381 с., с ил. 80 000 тир.

6. 13. **Верн, Жул.** Капитан Немо. [Роман за юноши]. Прев. от фр. Константин Константинов. [7.изд.]. [С.], Зодиак-ВН, [1991]. 320 с.

6. 14. **Верн, Жул.** Капитан Немо. Прев. от фр. Гергана Иванова. Илюстр. Ньовил, Риу. С., Труд, 2007. 424 с., с ил. – НБКМ

6. 15. **Верн, Жул.** Капитан Немо. Прев. от фр. Константин Константинов. [худож. Петър Станимиров]. [8. изд.]. С., Изток-Запад, 2015. 335 с., с ил. – НБКМ
6. 16. **Верн, Жул.** Капитан Немо. [прев. Гергана Соколова]. С., Труд, 2016. 371 с. – НБКМ
7. Всички дати до 31 март 1916 г. са по Юлианския календар (стар стил).
8. **Към читателите ни.** - Балканска зора (Пловдив), г. IV, № 974, 1 авг. 1893, с. 1.
9. **Български книги 1878 – 1944. Библиографски указател. Том I А – В.** С., НБКМ, 1978. 428 с.
10. **Известие.** – Българин, № 421, 13 дек. 1881, с.4.
11. **Верн, Жул.** Капитан Немо или 20000 левги под море. – Балканска зора (Пловдив), г. IV, № 986, 18 авг. 1893, с.2-3 до № 1025, 7 окт., 2-3 (с. 3: край част 1, начало част 2); № 1026, 8 окт., 2-3 до № 1047, 6 ноем., 2-3; № 1049, 10 ноем., 2-3 до № 1053, 14 ноем., 2-3; № 1055, 17 ноем., с.3 до № 1074, 11 дек., с. 3 (край част 2).
12. **Излезе от печат и се намира за продан...** – Балканска зора (Пловдив), г. IV, № 1024, 7 окт. 1893, с. 1.
13. **Капитан Немо или...** – Балканска зора (Пловдив), г. IV, № 1124, 18 февр. 1894, с. 1.
14. Приемам, че изданията на романа „Капитан Немо” през 2007 г. [6.14] и 2016 г. [6.16] са от един и същ преводач (Гергана Иванова, респ. Гергана Соколова), защото текстовете на двата превода удивително съвпадат, еднакви са и бележките под черта на преводача и редактора, който също е едно лице за двете издания (Надежда Делева).
15. **Алексиев, Иван.** Към историята на романа „Дунавският лоцман” от Жул Верн в България. – http://morskivestnik.com/compass/news/2018/052018/052018_64.html (Публикувано 30 май 2018 г.).
16. **Алексиев, Иван.** Още за българската следа в историята на романа „Дунавският лоцман” от Жул Верн. – http://morskivestnik.com/compass/news/2018/062018/062018_42.html (Публикувано 17 юни 2018 г.).
17. **Алексиев, Иван.** Пак за романа „Дунавският лоцман” от Жул Верн и неговия превод на български език. – http://morskivestnik.com/compass/news/2018/072018/072018_27.html (Публикувано 12 юли 2018 г.).
18. **Verne, Jules.** Vingt mille lieues sous les mers. – <https://beq.ebooksgratuits.com/vents/Verne-mers.pdf> Сравнение на произволни текстове с издание от 1871 г. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1033409/f3.image.r=Vingt%20mille%20lieues%20sous%20les%20mers> показва, че те са идентични. Използвам електронната версия на текста, защото в нея по-бързо намирам един или друг конкретен израз.
19. **Verne, Jules.** Twenty Thousand Leagues under the Seas. Translated with an Introduction and Notes by William Butcher. Oxford: New York: Oxford University Press, [1998]. 305 p. – https://s3.amazonaws.com/scschoolfles/112/20t_with_5th_reprint_revisions.pdf

20. **Verne, Jules.** 20.000 Meilen unter dem Meer. Nach zeitgenössischen Übersetzungen überarbeitet von Günter Jürgensmeier. – http://www.gasl.org/refbib/Verne_20000_Meilen.pdf
21. **Jauge brute.** – https://fr.wikipedia.org/wiki/Jauge_brute
22. **Алексиев, Иван.** Защо регистрираният тон е равен на 2,83 куб. метра? – Морски вестник, № 9, 16 май 2000, с. 7.
23. **Vasudevan, Aji.** Tonnage measurement of ships. Historical evolution, current issues and proposals for the way forward (2010). World Maritime University Dissertations. 214. X, 120, 24 p. – https://commons.wmu.se/cgi/viewcontent.cgi?article=1213&context=all_dissertations
24. **Яранов, Ат.** Илюстриран френско-български речник. 2. доп. изд. С., Хемус, 1928. 716 с.
25. **Tirant d'eau.** – https://fr.wikipedia.org/wiki/Tirant_d%27eau
26. **Beaupré.** – <https://translate.academic.ru/BEAUPR%C3%89/fr/xx/>
27. **Terminología Náutica.** – <http://www.histarmar.com.ar/nomenclatura/TerminologiaNautica/Fragataarboladura1.htm>
28. **Bobstay.** – <https://en.wikipedia.org/wiki/Bobstay>
29. **Бойчев, Венцислав Г. и Стоян П. Стоянов.** Тълковен речник по морско дело. С., Техника, 1980. 444 с.
30. **Myriamètre.** – <https://fr.wikipedia.org/wiki/Myriam%C3%A8tre>
31. **USS Monitor.** – https://en.wikipedia.org/wiki/USS_Monitor
32. **In-quarto.** – <https://fr.wikipedia.org/wiki/In-quarto>
33. **Burmah.** – <https://en.wikipedia.org/wiki/Burmah>
34. **Calcutta and Burmah Steam Navigation Company.** – https://en.wikipedia.org/wiki/Calcutta_and_Burmah_Steam_Navigation_Company
35. **A Short History of British India Steam Navigation.** – <http://www.bishop.com/history.htm>
36. **Bishop. Ships 1856–1869.** – <http://www.bishop.com/fleetlists/fleet1856-1869.htm>
37. **Governor Higginson.** – <http://www.clydeships.co.uk/view.php?ref=2221>
38. **Christian Gottfried Ehrenberg.** – https://de.wikipedia.org/wiki/Christian_Gottfried_Ehrenberg
39. **Cowper Phipps Coles.** – https://en.wikipedia.org/wiki/Cowper_Phipps_Coles
40. **Мауна Кеа.** – https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%83%D0%BD%D0%B0_%D0%9A%D0%B5%D0%B0
41. **Алсид д'Орбини.** – https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BB%D1%81%D0%B8%D0%B4_%D0%B4%27%D0%9E%D1%80%D0%B1%D0%B8%D0%BD%D0%B8
42. **Жозеф Антуан д'Антрекасто.** – https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D1%84_%D0%90%D0%BD%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BD_%D0%B4%27%D0%90%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE
43. **Monts Arfak.** – https://fr.wikipedia.org/wiki/Monts_Arfak
44. **Нехо II.** – https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D1%85%D0%BE_II
45. **Авиен.** – <https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B2%D0%B8%D0%B5%D0%BD>

46. **Daniele Manin.** – https://it.wikipedia.org/wiki/Daniele_Manin

47. **Cyrus West Field.** – https://en.wikipedia.org/wiki/Cyrus_West_Field

Иван АЛЕКСИЕВ